

Tóth, Endre

Lehet-e Scarbantiából Bassianát csinálni?*

A meglepő cím Gáspár Dorottya: Egy Dél-pannoniai püspök című cikkének a következtetéseire alapozik¹. A szerző Quirinus sisciai püspök szenvedéstörténete, valamint a Scarbantia és a Bassiana földrajzi nevek irodalmi előfordulásait vizsgálva jutott arra a váratlan következtetésre, hogy egyes forrásokban a Scarbantia földrajzi név valójában Bassianára (Pannonia secunda) vonatkozik.

A két északi pannón tartomány, Pannonia Prima és Valeria 4. századi kereszténységére vonatkozó írott források száma elenyészően csekély. Sulpitius Severus szent Márton életrajzában és Quirinus sisciai püspök szenvedéstörténetében olvasunk a savariai és scarbantiai keresztényekről. Quirinust, noha a Drávától délre fekvő Savia tartományban, Sisciában vezette a keresztény közösséget, mégis Pannonia prima polgári helytartójának a székhelyén, Savariában végeztek ki és temették el². A 4. század első évtizedében lefolyt esemény aktáját a 4. század utolsó negyedében dolgozta át egy olyan szerző, aki Savaria városát jól ismerte³. A passio szövege három, későbbi toldalékkal bővítve maradt fenn⁴. A harmadik forrás két évszázaddal későbbi. Az 572-ben Gradoban tartott zsinat aktáit Vigilius episcopus Scaravaciensis is aláírta⁵. Mivel a 4. századból nem volt ismert dunántúli székhelyű püspökség, Vigilius székhelyének az azonosítása Scarbantia (Sopron) városával kétségesnek tűnhetett. A vizsgálat mégis arra mutatott, hogy a helynevet semmilyen más, olyan püspöki székhellyel sem lehet azonosítani, amelyek az Aquileia - gradói érsekség suffraganeusa volt, vagy lehetett⁶. Ezért Vigiliust Scarbantia püspökének kell tartanunk, aki 568-ban, a langobard kivonulással, az avarok elől menekült Észak-Itáliába, és vett részt a gradói zsinaton⁷. Mivel pedig a püspöki szervezet a 3 - 4. század folyamán a városi jogú településeken alakult meg⁸ - ez Dél-Pannoniában jól adatolt⁹ -, valószínűleg így történt Észak - Pannoniában, következésképp Scarbantiaiban is. Azaz a püspökség abban az időben létesült, amikor a Nyugat-Dunántúlon még működött a római közigazgatás. A Quirinus - szenvedéstörténet egyik passzusa valóban említi keresztény asszonyokat Scarbantiaiból.

G. D. a Quirinus - passio szövegét vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a keresztény asszonyok a fogságban lévő püspököt nem Scarbantiaiban, hanem még Sisciában látogatták meg. Mivel pedig Sopronban

őkeresztény emlék sem került elő, a 4. századi Scarbantiaiban nem bizonyítható keresztény közösség. Ebből pedig - vélekedik tovább G. D. - az következik, hogy az 572-es gradói zsinatot aláíró Vigilius episcopus Scaravaciensis sem lehet Scarbantia (Sopron) püspöke. Ezért más helységgel kísérte meg azonosítani. Véleménye szerint a Quirinus passio két szöveghelyén a *de civitate Scarabetensi*, valamint az *in basilica ad Scarabatensem portam* (Savariában), nemkülönben a gradói zsinatot aláíró Vigilius püspök székhelyének a neve egyáltalán nem bizonyos, hogy Scarbantiaira (Sopronra) vonatkozik. Nézete szerint ez a Scarbantia valójában a Pannonia II.-ban található Bassiana. „Ha a Scaravaciensist két önálló tagra bontjuk, azaz a *scara* és *vaciensis* tagokra, akkor könnyebb a vizsgálódás”- írta a szerző. A Scarbantia helynév kettéválasztásának a lehetőségét G. D. indoklása szerint az adja, hogy a *scara* a 6. században már önálló -*cuneus, acies*- jelennel bíró szó. 235-ban Iustinianus császár rendeletében Iustinianus Prima érseksége alá tartozó tartományok sorát *pars secundae etiam Pannoniae, quae in Bacensi est civitate* zárja. Gáspár felfedezte - figyelembe véve a kétoldalú b-v változást - a *Jvaciensis* és a *Bacensis* közti „azonosságot”. Mivel a *Bacensis civitas*-t a Pannonia Secundában fekvő Bassiana várossal tartják azonosnak¹⁰, a szerző megoldása: Vigilius nem Scarbantia (Sopron), hanem Bassiana (Donji Petrovci, Horvátország) város püspöke volt. Ezért másként látja a Quirinus passióban olvasható *basilica ad Scarbatensem portam* (ahol Quirinust eltemették) lokalizálását is. A *basilica* nem a scarbantiai (soproni) kapu, hanem a Savariából Arrabonába és Bassianában vezető út menti kapunál állt. G. D. szerint, ha a Pannonia secundai Bassiana Scarbantia néven fordul el a Passióban, ebből az is következik, hogy a Pannonia primában, a Rába mellett fekvő Bassiana neve is Scarbantiaira változott a passióban. Ha az olvasó nem érti az érvelés logikáját, ne a jelen cikk szerzőjét hibáztassa! Még jó, hogy nincs több Bassiana nevű hely a pannón tartományokban!

G. D. levezetése elfogadhatatlan. A szerző a Quirinus-passionak abból a szakaszából indult ki, amelyik a fogságban őrzött püspöknek az asszonyok által vitt élelemről szól. A további, különös gondolatmenten, amelyben azt állítja, hogy a szóban forgó passzusban a Scarbantia azonos a Bassiana helynevekkel, alig

minősíthető. Következtetése azon alapszik, hogy a Scarbantia helynevet ketté kell választani, mert a késő antik nyelv-használatban a *scara* már önállósult szó. Ezek után –megállapítva, hogy a *scara* – *cuneus* keresztény használatú szó-, a Scarbantia földrajzi nevet úgy tárgyalja, mintha az valójában Bantianak lenne olvasható. A *scara* azonban ófelnémet szó (=Schar)! Ezért fordul elő önálló jelentéssel a G. D. által hivatkozott reimsi Hinkmar – idézetben: *Bellatorum acies, quas vulgari sermone scaras vocamur*. Tudvalévő, hogy a vulgari sermo a köznyelvet, nép nyelvet jelenti, ellentétben a latinnal. A reimsi érsek egyébként is a 9. században élt. Sem ezért, sem mert a *scara* ófelnémet szó¹¹, a 4. vagy a 6. századi forrásokban szereplő pannoniai földrajzi név nem állhat kapcsolatban vele. És bármi is a *scara* jelentése, előfordul-e vagy sem keresztény használatban, miért kellene leválasztani és elhagyni a Scarabantia helynév szóban forgó előfordulásairól? Ezt a bizar megoldást semmiféle szövegvariáns sem indokolja. És arról sem szól G. D., hogy a *scara* miért került a „Bantia” helynév elő az idézett forrásokban, ráadásul nem csupán egyetlen, 4. századi forrásban (Quirinus – passio), hanem a kétszáz évvel későbbi zsinati aláírásban is. Talán bizony a zsinati végzéseket aláíró Vigilius nem volt tisztában egykori püspöki székhelyének a nevével?!

A szó jelentésétől és előfordulásaitól függetlenül: G. D. adós maradt annak indokolásával, hogy egy lokalizációs, és nem etimológiai vizsgálat esetében a Scaravaciensis melléknevet miért kellene két tagra bontani, és miért csupán a második tagját kell figyelembe venni a lokalizálásnál. Szófejtés során szükséges egy összetett helynév egyes részeit önállóan magyarázni¹². Ha a helynevet két önálló tagra bontjuk –mégha ezek értelmezése helyes is- nem jelenti azt, hogy egy szöveghegyen az egyik tagot csupán ezért lehet leválasztani és elhagyni, hogy a helynév maradékát egy másik földrajzi névvel lehessen azonosítani. Az ilyesféle következtetésnek nincsen semmi alapja, egyszerűen értelmetlen. Az etimológiai hasonlóság vagy azonosság nem jelent lokalizációs azonosságot.

Ha G.D. a gradói zsinatot aláíró Vigiliust azért nem tartja scarbantiai püspöknek, mert Sopronból nem ismert 4. századi keresztény lelet, akkor miért véli ugyanezt oly könnyedén elfogadhatónak Bassiana esetében, ahonnan szintén nem ismertünk sem 4. századi, sem későbbi keresztény leletet?

A Scarbantia helynév jól adatolt. *Scarbantia* (Plin. nat. hist. 3, 146, *Scarbantia*, (szövegvariáns. Sakarbantia) a Ptolemaios 2, 14, 4. *Scarbantia*: Itin. Ant. 233,6; 261, 6; 262, 7; *Scarabantia* (var. Sarabantia, Scaravantia) 266, 5., *Scarabantia*, Tab. Peutingeriana, Notitia Dignitatum occ. 34,30. Ezzel a névalakkal egyeznek a feliratos említések: *Scarbant(ia)* RIU I 134, *Scarb(antiae)* RIU 174, 195, 222 224. Vigilius püspök székhelyének a Scaravantia neve egyedül ezzel a földrajzi névvel hozható kapcsolatba¹³. A 4. századi *Scarabantia*

névalak lehetségesen a beszélt nyelvnek felel meg, ahol a mássalhangzó torlódást oldották fel az –a- hanggal.

A Bassiana városnév nemkülönböztetve jól adatolt: *Bassiana* (*Basiana*.) Ptolemaios, II 15,4. *Basiana*, Hierocles 657,9.; *Bassianis*, It. Ant. 131,5., Tab. Peutingeriana, Itin. Burdig. 563, 11, Rav. geogr. IV 19.; *gynaecii Bassianensis*, Notitia Dign. Occ. XI 46, *ad Basianam Pannoniae civitatem*, Iord. Get. 53. 272.; *pars secundae etiam Pannoniae, quae in Bacensi est civitate* (a. 535,) *dec. col. Bass(ianae)* CIL III 10197, *col. Bassian(ae)* CIL III 15 135, [*B*] *assiana* CIL VI 32 563,9 *Bassianis* CIL III 12 799, *ex regione Bassianesi* CIL III 3336.

G. D. nemcsak a helynév szétválasztásának indoklásával maradt adós. Saját gondolatmenetén belül sem indokolta meg, hogy a Quirinus passio 4. századi szerzője az egyébként Iustinianus - kori, Bacensis helynév helyett miért használta a Scarabetensis melléknevet? Nem indokolta meg, hogy ugyancsak a passioiban olvasható civitas Scarabatensis, ahonnan Amantius praeses visszatért Savariába, miért lenne a Savaria – Arrabona úton fekvő Bassiana. Függetlenül G. D. alig követhető logikájától: a passio szerzője civitasnak nevezi Scarabantiát. Ezzel szemben a Rába menti Bassiana útállomás volt, nem pedig városi rangú közösség, azaz civitas.

Téved G. D. akkor, amikor a 4. században írt forrás helynevet, amely egyébként jól egyezik a feliratokról ismert Scar(a)bantia helynévvel, a 6. századi Iustinianus novellában olvasható Bacensis civitással hozza össze. Hol maradt az a szkepszis, amellyel a szerző a források Scarbantia-nevét értelmezi? Ha a tárgyalt helynevek közül valamiben kételkedni lehet, akkor éppen a Bacensis civitas névalak helyessége az. Pannonia secundában, a Szerémségben fekvő Bassiana földrajzi név mind a pannoniai, mind a tartományon kívüli feliratokon és forrásokban jól és azo-nosan adatolt. Ezen a néven ismeri az 5-6. századi eredetű, de a Karoling korban összeállított szövegű Ravennai geográfus (IV 19), és a G. D. által is említett, a 6. században élt Hierokles (657,9). Ezekről az azonos névalakoktól némileg különbözik az 535-ös Iustinianus novellában olvasható Bacensis civitas. Ha a novella helyneve valóban Bassiana-ra vonatkozik, akkor ez csak úgy lehetséges, hogy vagy a Novellák másolása során romlott névalak keletkezett, vagy már az eredeti szövegben sem a megfelelő névalakot használták. Egy lehetséges megoldás: a forrásokban és feliratokon előforduló és használt civitas Bassiana névalakban az –ianus melléknévi képzőt egy másik melléknévi képzőre, az –ensis-re változtatták Számunkra ez most közömbös. A helynév egységes előfordulásai, beleértve a Kelet-Római Birodalomban élő, a tartományokról és a városokról kimutatást készítő Iustinianus-kortárs Hieroklest is, bizonyítják, hogy a Bassiana névalak a helyes, és ezt a formát használták a 6. században is. Következésképp: ha a Donji Petrovci mellett fekvő római város nevét keressük, akkor ezt a Bassiana, és nem a

Bacensis névben találhatjuk meg. Ezért a 4. században adatolt Scar(a)bantia névalaknak semmi köze a 6. századi, lehetségesen rontott alakban fennmaradt Bacensis földrajzi névhez.

G. D. egy szóval sem indokolta, hogy a *scara* hogyan és miért került a passióban és a zsinati aláírásban az általa eredetinek és hitelesnek feltételezett Bantia név elé. Ennek bizonyítására az ófn. *scara* latin megfelelőjének, a *cuneus*nak G. D. által emlegetett „keresztény” szóhasználatát nem jelent semmiféle bizonyítékot.

Quirinus sisciai püspök szenvedéstörténetét a 4. század elején, a tárgyalásról készült akta alapján állította össze a Savaria városát ismerő szerző. Hogy megállapíthassuk: hol látogatták meg a keresztény asszonyok a fogságban lévő püspököt, idéznünk kell a passió szerkezetét, nemcsak azt a hosszú, összetett mondatot, amely magát az eseményt beszéli el. Az események vázlata a helyszínek szerint a következő:

1. Bevezetés: az üldözések oka, az istentelen császárok rendeleteinek ismertetése.
2. *Sisciában*: Maximus praeses parancsot ad Quirinus sisciai püspök elfogására.
3. *Sisciában*: Maximus praeses kikérdezi Quirinust; dialógus a helytartó és a püspök között.
4. *Sisciában* Maximus hatszor kérdezi a püspököt, aki hosszabban – rövidebben válaszol neki.
5. *Sisciában*: Maximinus megvesszőzteti, majd ismételtén áldozatbemutatásra szólítja fel Quirinust. Ellenkező esetben Amantiushoz, Pannonia prima helytartójához küldeti, ahol halálos ítélet fog kapni.
6. *Sisciában*: A püspök tagadó válasza után Maximus parancsot ad a börtönbe vetésre.
7. *Sisciában*: Quirinus börtönben van, ahol imádkozik, majd a börtönben megtéríti és megkereszteli Marcellus börtönőrt.
8. *Sisciában*: Maximus Amantiushoz viteti Quirinust: „Post triduum autem Maximus Quirinum Episcopum iussit ad Amantium Praesidem, ad primam Pannoniam deduci...”
9. *Az úton*: „Cumque deductus fuisset beatus Quirinus ad primam Pannoniam, et per singulas civitates vinctus catenis, ad Praesidis Amantii iudicium traheretur, si quidem ad ripam Danubii ad singulas civitates, Amantio eodem die revertente de civitate Scarabetensi, offertur ei beatus Quirinus Episcopus, quem Praeses ad urbem Sabariensem ad audiendum censuit repedari.” A mondatban biztos földrajzi megjelölés a Duna, Savaria (és a civitas Scarabetensis, amelyet G. D. nem tart azonosnak Scarbantia/Sopronnal).
10. *Scarbantiában*: „Tunc ingredientes ad sanctum Quirinum Episcopum Christianae mulieres, cibam, potumque obtulerunt ei.”
11. *Scarbantiában majd Sabariában*: Miután Quirinus evett, és az asszonyok távoztak, „hi qui eum custodiebant Sabariam duxerunt”.

12. *Savariában*: Amantius helytartó a színházban bíróság elé állítja Quirinust, majd kivégzik.

A 9. szövegrészt legfeljebb csak felületes olvasással lehet pontatlanul értelmezni a tekintetben, hogy ki, mikor és hol találkozott Quirinusszal. Gáspár Dorottya indoklása szerint a *quem Praeses ad urbem Sabariensem ad audiendum censuit repedari* mellékmondatban a praeses alatt nem Amantiust, Pannonia prima helytartóját, hanem Maximust, Savia helytartóját kell érteni. A következő mondatot bevezető *tunc* ezért a Maximus helytartó székhelyén lefolyt eseményre, Sisciára utal vissza. Igaza lehet-e Gáspár Dorottyanak abban, hogy a mondatot korábban félreértelmezték, és a praeses valóban Maximus? G. D. szerint a szöveg tartalma a következő: a városról városra kísért Quirinusszal eljutottak a Dunáig, majd a Scarbantiából (ami G. D. szerint a Rába menti Bassianae) székhelyére visszatért Amantius elé állították Quirinust, akit a *másik* praeses (Maximus) Savaria városába rendelt kihallgatásra küldeni. Ez az értelmezés több okból is kifogásolható. A mondatban az utolsó, a harmadik praeses G. D.-val ellentétben nem vonatkozatható a saviai helytartóra. A sisciai események elbeszélése már lezárult, a püspököt Pannonia primába vitték. A hosszú mondatban a helytartót először névvel és hivatalával, másodszor névvel, harmadszor hivatalával említik. Hogy nem minden esetben írták ki az Amantius nevet, annak oka a többszörös szóismétlés elkerülése volt. Ha a harmadik esetben valóban Maximusról lenne szó, a félreérthetőség miatt a passió szerzője nyilván néven nevezi a helytartót, és nemcsak a hivatalát jelöli meg. Továbbá: a mondatot csak akkor lehetne ilyenformán értelmezni, ha Gáspár D. bizonyította volna, hogy a *repedari* ige-névnek nem *vissza*-küldeni az értelme. Ugyanis Maximus a püspököt nem küldhette *vissza* Savariába. Ezt csak Amantius tehette meg, ha Savarián (a Duna felé) túljutva valahol találkozott vele. Ettől függetlenül: a püspök útját összefoglaló mondat után, a *tunc* miért utalna vissza a korábban történt és már részletesen elbeszélte sisciai eseményekre? A passió eseményei időrendben haladnak előre. Ezért semmi sem támogat egy olyan értelmezést, amely szerint a passió szerzője ismét részletesen visszatérne a sisciai eseményekre, hiszen a 8. szakasz szövege szerint a püspököt már elküldték Pannonia primába. A két mondat értelmezésére olyan megoldást kell találni, amely megfelel a folyamatos időrendnek és a passió szerkezetének.

Az *Amantio eodem die revertente de civitate Scarabetensi, offertur ei beatus Quirinus Episcopus* mellékmondatok jelentése Gáspár D. fordítása szerint „Amantius ugyanezen a napon visszatérve Scarbatensis városából, Boldog Quirinust eléje állították”. Az Amantio revertente azonban nyelvtanilag, és a jelentés szerint nem értelmezhető ilyenformán. Balogh Gyula és Gáspár D. a *revertor* igét visszatérni jelentésben fordította, holott az ige a visszafordulás, visszaindulás kezdetét is jelentheti, és jelenti is, mert a hosszú mon-

dat csak ezzel a jelentéssel értelmezhető ellentmondásmentesen. Eszerint a mondat értelme: Ugyanezen a napon, amikor Amantius visszaindult Scarbatensis városából, Boldog Quirinust eléje állították, akit a praeses (ti. Amantius) Sabaria városába rendelt kihallgatásra visszavinni. Mivel a 8. szakasz szerint Quirinus püspököt Pannonia primába kísérték, a találkozás csak Pannonia Primában történhetett, és nem a saviai Siscában. Az esemény értelemszerűen nem történhetett Savariában, hiszen oda kellett visszavinni a püspököt. A hosszú mondat megfogalmazása pontos és nem érthető félre. A következő mondat a *tunc*-kal kezdődik, és az asszonyok látogatásáról szól. Az események nyelvtanilag és értelemszerűen Scarbantianában történtek. Ezután az örök Quirinust Sabariába kísérték, ahol Amantius helytartó halálra ítélte. G. D. értelmezése a forráshellyel kapcsolatban nem igazolható.

A passio szövege Quirinusnak és fogva tartóinak az útvonalát nem részletezi. Elérték a Dunát, majd Savariába vitték. A Dunáig tartó utazásból a legkevésbé sem következik, hogy a püspököt nem a Borostyánkő úton

vezették a Dunáig, hanem Sisciából kelet felé, nagy kerülővel, Sirmium és Bassianae felé vitték (Bassianae távolsága Sisciatól légvonalban megegyezik a Siscia – Carnuntum távolsággal). Quirinust Maximus helytartó parancsára Pannonia prima helytartói székhelyére, Savariába kísérték, ahol nyilván nem találták a helytartót, ezért tovább vitték a Dunáig, alighanem Carnuntuba, ahonnan visszatérve Scarbantianában találtak Amantiusszal. A helytartó a székhelyére rendelte vissza a püspököt, előbb azonban a scarbantiai keresztény asszonyok meglátogatták a börtönben. Utána indultak vissza vele Savariába, ahol halálra ítélték. Tehát valóban éltek keresztény hívek Scarbantianában, és semmi okunk nincsen a gradoi zsinatot aláíró Vigilius püspök scarbantiai székhelyét kétségbe vonni.

A kételkedés a tudományos gondolkodás alapvető követelménye. Ha a szerző a saját gondolatmenetével és következtetéseivel szemben legalább akkora szkepszist tanúsított volna, mint amivel a forrásokban olvasható névalakokat, Scarbantiaát illetve, akkor a vizsgálata hihetőbbre sikerült volna¹⁴.

Jegyzetek:

- ¹ Gáspár 2001.
- ² B H L 7035, Bruxelles 1900-1901, Subsidia hagiographica 6. A vértanúakta kiadása: Acta Sanctorum Junii. I. 381 – 383., 3. Ed. 373 – 375., Ruinart, Th., Acta martyrum sincerae, 1689, 552-555, 1713, 497 – 500, 1731, 437-439 (erre a kiadásra hivatkozom). 1859, Ratisbonae 522-524. Két magyar fordítása jelent meg. Hiteles vértanui emlékiratok, magyarította a pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája, I – III. Budán 1857, és Balogh A., Szent Quirinus püspök, Rákospalota. 1935.
- ³ Nagy 1939, következtetéseit a savariai topográfiai kutatások tovább erősítették, vö. legutóbb: Tóth 2002.
- ⁴ BHL 7036, 7037, 7038.
- ⁵ MGH Concl. 2/2, 588, 19., MGH SS rerum Langob. 393.
- ⁶ Tóth 1974.
- ⁷ Tóth 1974, 270, Berg 1985, 79.
- ⁸ Lásd a 343.-as serdicai zsinat rendelkezéseit: 6, *De non ordinandis episcopis per vicis et modicas civitates*, Kirch, C., SJ, Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae, Friburgi Brisgoviae MCMXLI. 308.
- ⁹ Cibalea (Vinkovci), Sirmium (Sremska Mitrovica), Mursa (Eszék-Osiek), Siscia (Sisak), Poetovio (Ptuj-Pettau).
- ¹⁰ Mócsy, PWRE Suppl. XI. 346.
- ¹¹ Köbler, G., Lateinisch – germanisches Lexikon, Arbeiten der Rechts- und Sprachwissenschaft 5, Göttingen – Giessen 1975, 6: acies: ófn. skara, és 205. cuneus: a glossákban előforduló skara.
- ¹² Scarbantia esetében megtette ezt Mollay Károly (Scarbantia- Oedenburg, Sopron. Archivum Europae Centro – Orientalis 9-10, 1943-1944, 190-105) és Mády Zoltán (Scarbantia, Antik tan. 13, 1966, 77 – 83).
- ¹³ Tóth 1974, Berg 1985, Hageneder 1985, 213, Anm. 54., Mócsy András kritikus megjegyzéséről (Pannonia – Forschung 1973 – 1976, Acta Arch. Hung. 29, 1977, 399) Heinrich Berg azt írta. (1985, 85), hogy „beruht auf mangelnder Kenntnis der Quellenanlage”.
- ¹⁴ Gáspár D. cikkének azokkal a topográfiai vonatkozásaival - Quirinus temetkezési helyei stb. - amelyek írásom témáját közvetlenül nem érintik, nem foglalkozom. Ezekről lásd készülő tanulmányomat: Quirinus püspök savariai vértanúsága és translációja. Továbbá: A velenceiek sabariai eredete, Analecta mediaevalia 2, 2002. megjelenés alatt. Azt azonban megjegyzem, hogy téved G. D. amikor arról írt, hogy Savaria északi részén, a „Soproni kapu” környékén nincsen keresztény lelet. A sírköveken kívül az első ismert lelőhelyű keresztény leletek éppen a kapu körzetében kerültek elő. Egy Krisztus monogrammal ellátott ezüst lemezfibula, és ami még fontosabb: egy staurogram alakú bronz lámpafüggesztő tagot éppen a körzetben találtak (Sosztarits O., Urchristliche Kleidungsadel aus Savaria, Specimina Nova 12, 1996, 311-317., Kiss P., Lámpafüggesztő sztaurogram Savariából, Specimina Nova, Ferenczy Emlékszám, 16, 2000 [2002], 199-206).

*Ez a tanulmány nem a konferencián hangzott el, de Pannonia kereszténységének kérdéseivel foglalkozik, és válasz Gáspár Dorottyának a Zalai Múzeum 10. kötetében megjelent tanulmányára.

Irodalom:

BERG 1985

Berg, H., Bischöfe und Bischofsitze im Ostalpen- und Donauraum vom 4. bis um 8. Jahrhundert, in: Die Bayern und ihre Nachbarn, hrsg. Von H. Wolfram – A. Schwarz, Österreichische Akademie der Wiss., phil.-hist. Klasse, Denkschriften Bd. 179, Wien 1985, 612–108.

BHL

Bibliotheca Hagiographica latina antiquae et mediae aetatis, Subsidia hagiographica 6, Bruxelles 1900 – 1901, I-II.

GÁSPÁR 2001

Gáspár D., Egy Dél-pannoniai püspök, Zalai

Gyűjtemény 20, 2001, 81 – 89.

HAGENEDER 1985

Hageneder, O., Die kirchliche Organisation im Zentralalpenraum vom 6. bis 10. Jahrhundert, in: Frühmittelalterliche Ethnogenese im Alpenraum, hrsg. Von J. Beumann – W. Schröder, Nationes 5, Sigmaringen 1985, 2302 – 235.

TÓTH 1974

Tóth E., Vigilius episcopus Scaravaciensis, Acta Arch. Hung. 26, 1974, 269 – 275., magyarul: Soproni Szemle 31, 0977, 320 – 326.

Kann man aus Scarbantia Bassiana machen?*

In dieser Studie beschäftige ich mich mit den Schlußfolgerungen in Dorottya Gáspárs Artikel Egy Dél-Pannoniai püspök (Ein südpannonischer Bischof, Zalai Gyűjtemény 20, 2001, 81–89), weil ich weder ihrer Untersuchungsmethode noch ihren Feststellungen zustimmen kann. Bei ihrer Untersuchung der Leidensgeschichte des Bischofs Quirinius von Siscia sowie der Vorkommen der geographischen Namen Scarbantia und Bassiana ist die Autorin in den Quellen zu der überraschenden Folgerung gekommen, daß der geographische Name Scarbantia in einigen Quellen sich in Wirklichkeit auf Bassiana bezieht. Nach D. Gáspár war der Sitz des Vigilius episcopus Scaravacensis (571–6) nicht Scarbantia/Sopron, sondern die zur Rechtshoheit der Iustiniana Prima gehörende *Bacensis civitas* (535: Iustinianus XI. Novelle). Sie begründet ihre Feststellung mit folgender Überlegung: Wenn man vom Wort *Scaravacensis* das *skara-* abtrennt, dann ist der Rest, *-vaciensis*, mit dem geographischen Namen *Bacensis* in der Iustinianus-Novelle identisch. Gáspár hält dies deshalb für berechtigt, weil ihrer Meinung nach *skara* im 6. Jahrhundert schon die selbständige Bedeutung *cuneus*, *acies* gehabt hat. Aber *skara* ist einerseits ein althochdeutsches Wort (= Schar), andererseits ist mit nichts zu begründen, warum Bischof Vigilius die Benennung seines eigenen Bischofssitzes um das Wort *skara*, das sinngemäß nicht dazugehört und dazu

gehören kann, erweitert haben sollte. Darauf gibt auch D. Gáspár keine Antwort. Andererseits ist der Ortsname *Bacensis civitas* der Iustinianus-Novelle nach Meinung der Forscher mit dem der südostpannonischen Stadt Bassiana identisch; *Bacensis* ist ihre späte, ungenau überlieferte Variante. Ähnlicherweise bringt D. G. kein wie auch immer geartetes Argument vor, um zu belegen, warum in der Leidensgeschichte des in Sabaria hingerichteten Sisciane Bischofs Quirinius sich der Name *Scarabatensis* auf die Straßenstation Bassiana an der Raab beziehen solle und nicht auf Scarbantia (das heutige Sopron).

D. G. hat den Versuch der Neuinterpretation eines Abschnittes der Quirinius-Passion unternommen, in dem davon die Rede ist, daß in Scarbantia christliche Frauen den gefangengehaltenen Bischof besuchen. Gáspár bestreitet, daß dieses Geschehnis der Passion in Scarbantia/Sopron stattgefunden hat. Die Textstelle lautet: „*Cumque deductus fuisset beatus Quirinus ad primam Pannoniam, et per singulas civitates vinculus catenis, ad Praesidis Amantii iudicium traheretur, si quidem ad ripam Danubii ad singulas civitates, Amantio eodem die revertente de civitate Scarabetensi, offertur ei beatus Quirinus Episcopus, quem Praeses ad urbem Sabariensem ad audiendum censuit repedari. Tunc ingredientes ad sanctum Quirinum Episcopum Christianae mulieres, cibam, potumque obtulerunt ei.*“

Ihrer Meinung nach ist der als letzter genannte Praeses nicht Amantius, Statthalter von Pannonia Prima, sondern Maximus, Statthalter der Provinz Savia. Deshalb verweise der folgende, mit *Tunc* beginnende Satz auf den Sitz des Maximus zurück, also auf Siscia. Infolgedessen hätten die christlichen Frauen den Bischof noch in Siscia besucht. Die Passion berichtet die Geschehnisse jedoch in strenger chronologischer Abfolge, und die Sisciaer Geschehnisse waren schon einige Sätze früher abgeschlossen. Deshalb kann der Verfasser der Passion nicht auf ein früher bereits erzähltes und im Thema abgeschlossenes Geschehnis rückverweisen. Des weiteren hat er in dem zitierten langen Satz den Statthalter zuerst mit Namen und Titel (*Praeses Amantius*), dann zur Vermeidung der Wortwiederholung zuerst mit Namen (*Amantius*) und dann mit der Amtsbezeichnung (*praeses*) genannt. Wenn er nicht an Amantius, sondern an den anderen Statthalter, an Maximus, gedacht hätte, stünde dort der

Name, um Verwechslungen zu vermeiden. Und schließlich hat Maximus nach D. Gáspárs Deutung Bischof Quirinius nach Sabaria (Szombathely) zurückgeschickt (*quem Praeses ad urbem Sabariensem ad audiendum censuit repedari*). Der in Siscia regierende Statthalter konnte den Bischof von Siscia aber gar nicht nach Sabaria *zurückschicken*. Das konnte nur der Statthalter von Pannonia Prima Amantius tun, wenn sie sich in Scarbantia/Sopron getroffen hatten und er ihn nach Sabaria (Szombathely) zurückschickte, zum Urteilspruch am Statthaltersitz.

Da sich Dorottya Gáspárs Behauptungen als falsch herausgestellt haben, sind auch ihre auf ihnen beruhenden Folgerungen, denen gemäß sie das Zeugnis der Passion hinsichtlich der christlichen Gemeinschaft von Scarbantia im 4. Jahrhundert und die Identität des die Gradenser Synode von 571–6 unterzeichnenden Vigilius episcopus Scaravaciensis mit der Stadt Scarbantia/Sopron bezweifelte, unbegründet und falsch.

*Diese Studie war kein Vortrag der Konferenz, aber sie behandelt die Fragen des Christentums in Pannonien und ist eine Antwort auf die Studie von Frau D. Gáspár, die im 10. Band des Zalai Múzeum erschien.

